

УДК 331.101

[https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-10\(38\)-441-451](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-10(38)-441-451)

Шубалий Олександр Михайлович доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки, Луцький національний технічний університет, вул. Львівська, 75 м. Луцьк, 43018, тел.: (066) 164-11-60, <https://orcid.org/0000-0002-9131-1896>

Єфімов Андрій Сергійович аспірант, Луцький національний технічний університет, вул. Львівська, 75, м. Луцьк, 43018, тел.: (066) 744-45-52, <https://orcid.org/0000-0003-3336-6167>

ВИКЛИКИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГІДНОЇ ПРАЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Анотація. У цій статті було проаналізовано зміни важливих показників ринку праці в умовах воєнного стану та повномасштабних бойових дій. Основна мета статті полягає у визначенні впливу воєнного стану на ринок праці в контексті нових викликів для гідної праці. Для проведення аналізу було використано дані Міжнародної організації праці, Національного інституту стратегічних досліджень, Міністерства економіки України, НБУ та Держстату. У даному дослідженні було вивчено наступні аспекти: міграція робочої сили, безробіття, середня зарплата, тіньовий ринок праці, проблеми з пошуком кваліфікованих кадрів. Результати дослідження показали, що на ринку праці склалася ситуація коли рівень безробіття є високим і одночасно ж роботодавці мають значний дефіцит працівників, тобто маємо ситуацію з структурним безробіттям. Вже зараз бізнес готовий платити за кваліфікованих працівників більше, оскільки відчуває їх нестачу. Протягом 2023-2024 років заробітна плата в гривні стрімко зростала та в II кварталі 2024 року перетнула позначку в 20 тисяч гривень. Також помітний значний ріст заробітної плати в доларі, оскільки в останньому кварталі минулого року рівень винагороди вперше з початку повномасштабного вторгнення був більшим за 500 доларів. Окрім цього, було досліджено збільшення неформальної зайнятості через мобілізацію. Розширення тіньової економіки загрожує погіршенням соціального захисту та прав працівників, а також зниженням податкових надходжень до державного бюджету. Було проаналізовано довгострокові виклики, серед яких подальша міграція населення закордон, структурні зміни зайнятості та проблеми з тіньовою зайнятістю. Зроблено висновок, що для покращення ситуації на ринку праці необхідне державне втручання, зокрема збільшення ініціатив щодо перенавчання працівників, підтримка роботи підприємців та стимулювання виходу з неформальної зайнятості.

Ключові слова: гідна праця, ринок праці, неформальна зайнятість, безробіття, воєнний стан.

Shubaliy Oleksandr Mykhailovych Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Economics, Lutsk National Technical University, 75 Lvivska St., Lutsk, 43018, tel: (066) 164-11-60, <https://orcid.org/0000-0002-9131-1896>

Yefimov Andrii Serhiyovich PhD student, Lutsk National Technical University, 75 Lvivska St., Lutsk, 43018, tel: (066) 744-45-52, <https://orcid.org/0000-0003-3336-6167>

CHALLENGES OF ENSURING DECENT WORK IN MARTIAL LAW

Abstract. This article analyzes the changes in key labor market indicators in the context of martial law and full-scale military operations. The main objective of the article is to assess the impact of martial law on the labor market in terms of new challenges for decent work. Data from the International Labour Organization, the National Institute for Strategic Studies, the Ministry of Economy of Ukraine, the National Bank of Ukraine, and the State Statistics Service were used for the analysis. The study examined the following aspects: labor migration, unemployment, average salary, shadow labor market, and the issue of finding qualified personnel. The results showed a situation of structural unemployment, where the unemployment rate remains high while employers face a significant shortage of workers. Businesses are willing to pay more for skilled workers due to their scarcity. During 2023-2024, wages in hryvnia rapidly increased, surpassing the 20,000 UAH mark in Q2 2024. A significant rise in dollar-denominated wages was also observed, as compensation exceeded 500 USD for the first time since the invasion in late 2023. Additionally, the study explored the increase in informal employment due to mobilization. The expansion of the shadow economy threatens to weaken social protection and workers' rights, while also reducing tax revenues. Long-term challenges, including further population migration, structural changes in employment, and issues with informal employment, were analyzed. The conclusion emphasizes the need for government intervention to improve the labor market, including initiatives for employee retraining, support for businesses, and incentives to reduce informal employment.

Keywords: decent work, labor market, informal employment, unemployment, martial law.

Постановка проблеми. Військова агресія росії та запровадження воєнного стану в Україні створили нові виклики для функціонування українського ринку праці. З першого дня воєнних дій масштабна міграція населення з економічно активного сходу країни в більш безпечні західні райони України та закордон, руйнування інфраструктури, окупація територій, мобілізація

суттєво вплинули на економічні процеси, в тому числі призвели до скорочення робочої сили та збільшення ризиків для працівників. Дана ситуація призвела до певного дисбалансу в розподілі робочої сили всередині країни, оскільки східні і південні регіони втрачали своїх працівників, в той час як на заході кількість потенційних робітників зростає. Також варто відмітити збільшення частки тіньової зайнятості, оскільки це було умовно вигідним для двох сторін трудового процесу: зі сторони працівника він має роботу і має зменшений ризик бути мобілізованим, в той час як для роботодавця зменшувався податковий тягар і він міг витратити вільні кошти на підтримання роботи свого бізнесу. Війна створила умови при яких питання умов праці та безпеки на робочому місці не завжди задовільняються. Проблема забезпечення гідної праці в умовах війни набуває значної актуальності, оскільки стабільний ринок праці є основою для економічного зростання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями, що пов'язані з гідною працею займалися багато українських вчених, зокрема Колот А. М., Герасименко О. О., Древаль Ю. Д., Данюк В. М., Шубалий О. М., Петрова І. Л., Новікова О. Ф., Шастун А. Д., Лібанова Е. М. та інші. Дані науковці зробили значний вклад в створення методичних інструментів для оцінки гідної праці та її статистичних спостережень. Питання гідної праці в умовах воєнного стану дотично розглядали в свої статтях Петренко В. С., Мельникова К. В., Чалюк Ю. О., Любомудрова Н. П. та інші. Однак, все ще бракує досліджень, що стосуватимуться виключно питання гідної праці в умовах воєнного стану. Тому виникає необхідність детальнішого вивчення даного аспекту.

Мета статті. Основна мета статті полягає у визначенні впливу воєнного стану на ринок праці в контексті нових викликів для гідної праці.

Виклад основного матеріалу. Початок повномасштабної війни та запровадження воєнного стану спричинили значні зміни в економічних процесах України. Одним із серйозних наслідків бойових дій, які тривають на території країни більше 2 років, стали фізичні руйнування як цивільної інфраструктури, так і ключових економічних об'єктів. Це призвело до тимчасової або постійної зупинки виробництва, втрати робочих місць та масових скорочень персоналу. Ринок праці зазнав суттєвих змін, зокрема в умовах зайнятості, структурі попиту й пропозиції робочої сили, а також у сфері соціального захисту працівників.

За даними Міжнародної організації праці (МОП), за перші кілька місяців війни в Україні більше 4.8 мільйона осіб втратили роботу, а понад 5,2 мільйона були змушені покинути країну в якості біженців. Серед цих біженців 2,8 мільйона осіб перебували у працездатному віці, з яких 1.2 мільйона людей або втратили роботу, або були змушені звільнитися[1]. Такий масштабний відтік робочої сили та біженців справив значний негативний вплив на економіку країни, викликавши серйозний шок на ринку праці. Як наслідок, за короткий проміжок часу було втрачено велику кількість трудового ресурсу,

що призвело до значного зниження економічної активності. Однак, до кінця року ситуація почала дещо стабілізуватися, при цьому загальна зайнятість скоротилася на 15,5%, і було втрачено приблизно 2.4 мільйона робочих місць. Це означає, що близько половини осіб, які спочатку втратили свою роботу, змогли знайти нову або повернутися до роботи після її втрати.

Останні дослідження показують, що чисельність робочої сили у віковій групі 15-70 років на початок 2024 року зменшилася більше ніж на 25% порівняно з показниками 2021 року. Такий значний спад обумовлений кількома ключовими факторами, серед яких масова міграція населення за кордон через військові дії, демографічні втрати внаслідок окупації певних регіонів, а також відсутність необхідних навичок та кваліфікації для адаптації до змін на ринку праці. До інших причин можна також віднести погіршення економічної ситуації та скорочення робочих місць у секторах, що зазнали найбільших втрат через війну. [2]

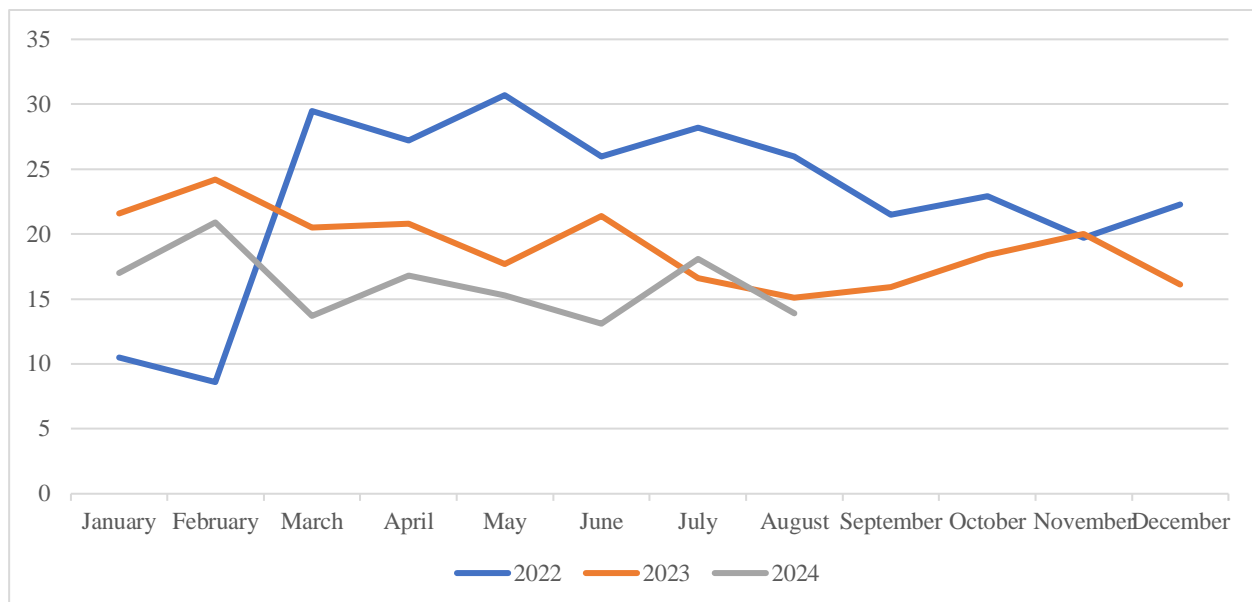

Рис. 1 Щомісячна динаміка рівня безробіття в Україні за 2022-2024 рр., %
Джерело: Побудовано автором на основі даних[3]

Оскільки Держстат не публікує офіційну статистику по безробіттю було використано дані дослідницької агенції Info Sapiens, які наявні на сайті Центру економічної стратегії. За цими даними на рис.1 можемо бачити, що найвищий рівень безробіття спостерігався в березні – серпні 2022 року. Далі він йшов на спад і якщо в 2022 році в середньому за рік він складав 25.4%, то за неповний 2024 рік показник зменшився до 16.1%, тобто зафіксовано відносне зменшення даного показника на 36.6%. Проте в 2021 році показник безробіття становив 9.8%, що значно менше за наявний.

Одним із факторів, що зумовив збільшення безробіття є зростання цін на енергоносії та продукти харчування. Економічна невизначеність, спричинена

конфліктом і пов'язаними з ним санкціями стримували інвестиції та перешкоджали довгостроковому зростанню.

Уповільнення темпів зростання світової економіки зменшило попит на товари та послуги, що потенційно може призвести до скорочення робочих місць в експортно-орієнтованих галузях. Значним впливом також є введення воєнного стану та мобілізація, що призвели до дефіциту робочих кадрів.

Не зважаючи на те, що рівень безробіття в країні залишається стабільно високим багато роботодавців зіткнулося з проблемою пошуку кваліфікованих працівників. Близько 58% визнають, що це стало викликом для них, також 42% мають необхідність у зовнішньому фінансуванні та 40% переживають за безпеку свого бізнесу. Щодо основних причин нестачі робочої сили 67% виділяють мобілізаційні процеси, 54% - еміграцію закордон та 36% - неконкурентну заробітну плату. Серед шляхів вирішення даної проблеми 36% представників бізнесу співпрацюють з агенціями зайнятості, 31% - планують підвищувати заробітні плати, а 22% - збираються навчати працівників всередині компанії [4]. Ситуація на ринку праці стала настільки значним викликом, що станом на II квартал 2024 року середня заробітна плата сягнула позначки в 20964 грн, що на 10.9% більше, ніж показник I кварталу 2024 року [5].

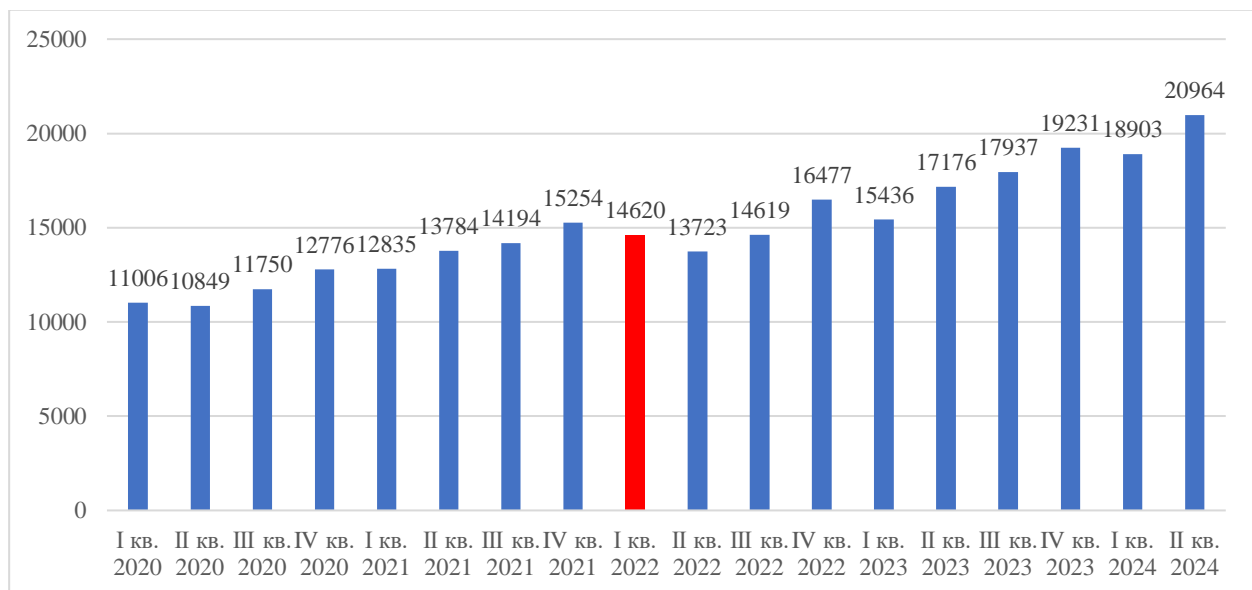

Рис. 2 Динаміка середньої зарплати в Україні за 2020-2024рр., грн
Джерело: побудовано автором на основі даних [5]

Аналізуючи динаміку середньої зарплати в Україні зображену на рис. 2, бачимо, що в II кварталі 2024 року цей показник вперше перевищив рубіж в 20 тисяч гривень. Можемо бачити, що після складних трьох кварталів 2022 року розмір винагороди працівників поступово зростав. Приріст в більше, ніж 10% було зафіксовано в IV кварталі 2022 року, II кварталі 2023 року та II кварталі 2024 року.

Проте, українська економіка є дуже доларизованою і для обрахунку купівельної спроможності населення доцільно також дослідити як змінилася заробітна плата в розрахунок на долар США. Для забезпечення порівнюваності даних було зроблено перерахунок середньої заробітної плати в перерахунок на долари США. Було використано квартальні дані по середній заробітній платі та середнє арифметичне за даними місячних валютних курсів.

Якщо дивитися на динаміку середньої зарплати в Україні доларі США, то бачимо, що середня зарплата ще не відновилася до довоєнного рівня. На рис.3 помітно, що найкращим кварталом з 2020 року був IV квартал 2021 року, найгіршим був – III квартал 2022 року, спад становив 26.9%. Варто також враховувати вплив фіксованого курсу, коли різниця між курсом в банку і курсом, за який можна купити готівковий долар значно відрізнялася, тобто дані за 2022 рік є навіть трохи завищеними. Проте, можемо бачити помітний тренд збільшення середньої заробітної плати починаючи з II кварталу 2023 року.

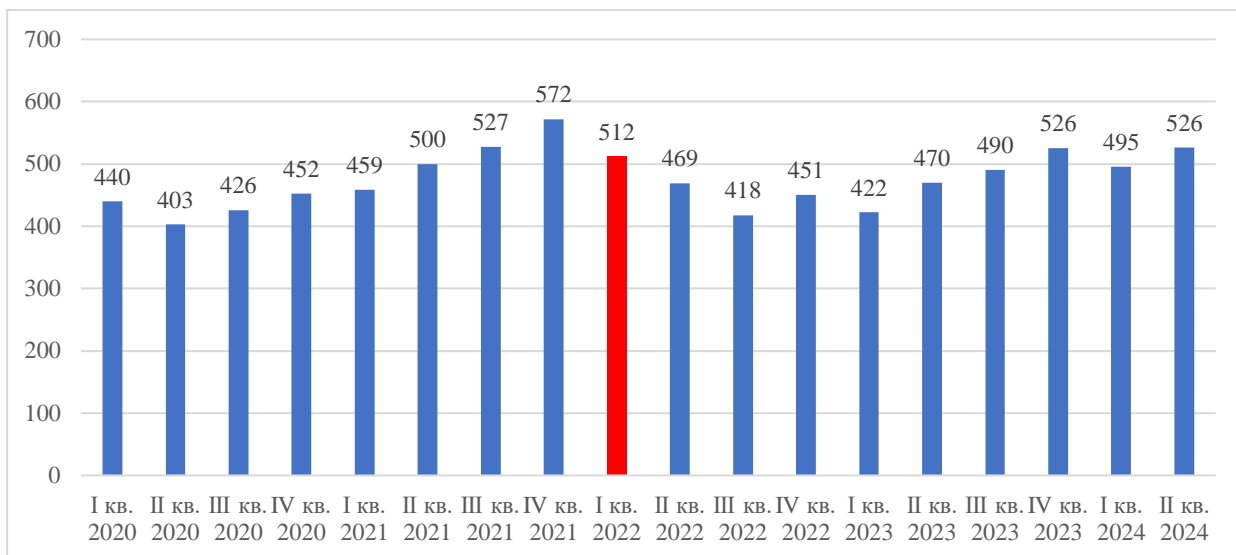

Рис. 3 Динаміка середньої зарплати в Україні за 2020 – 2024 рр., долар США
Джерело: розраховано та побудовано автором на основі даних [5,15]

Мобілізаційні процеси також відіграють значну роль на ринок праці, оскільки значна частина чоловіків, які були економічно активними до війни, вступила до лав збройних сил або інших формувань. Це зменшило кількість робочої сили в деяких галузях, зокрема у виробничому секторі та сільському господарстві, що спричинило відчутні збої в постачанні продовольства та товарів. На цьому фоні деякі галузі економіки, такі як ІТ-сектор та сфера послуг, зазнали менших змін, оскільки змогли частково адаптуватися до нових умов через можливість дистанційної роботи.

Однією з можливих причин зниження кількості кваліфікованих працівників також може бути і військовий рекрутинг, який з'явився на ринку праці у листопаді 2023 року. Це частково допомагає військовим підрозділам взяти до

себе людей на цивільні професії (механіки, водії, бухгалтери, діловоди), а бажаючим – самостійно обрати де і ким служити. Про популярність військового рекрутингу говорить той факт, що станом на липень 2024 року було опрацьовано понад 300 тисяч резюме на 17 тисяч вакансій [6].

За даними work.ua в серпні 2024 року було розміщено найбільшу кількість вакансій з початку повномасштабного вторгнення, а саме – 115482 вакансії. В п'ятірку лідерів по відновленню ринку праці входять Закарпатська, Івано-Франківська, Волинська, Хмельницька та Рівненська області. Загалом, кількість вакансій відновилася у всій західній та центральній Україні, область на півдні, сході та півночі в більшості своїй ще не досягнули показників лютого 2022 року. Конкуренція серед шукачів спадає з кожним місяцем, проте росте конкуренція серед роботодавців за кваліфікованих працівників. Якщо в перші 3 місяці після початку війни на одну вакансію в середньому приходило понад 60 відгуків, то в серпні 2024 року цей показник становить менше 10, при чому є більшим на вакансії, що пропонують дистанційну роботу. Роботодавці, в свою чергу, для збільшення привабливості своїх вакансій пропонують вищу оплату праці, яка надалі росте і становить в середньому 21500 грн [16].

Згідно з опитуванням, проведеним Американською торговельною палатою (AmCham), 81% компаній-членів відчули негативні наслідки мобілізації працівників, зазначивши, що бронювання працівників наразі є головним викликом для українських компаній[7]. Дійсно, мобілізація робочої сили в компаніях, що не надають бронювання своїм співробітникам може загрожувати їх подальшому існуванню, оскільки при втраті ключового співробітника ефективність підприємства може значно погіршитися. Водночас і працівники можуть неохоче йти працювати на таку роботу через ризик бути мобілізованим. Через це частина чоловіків обирають неформальну зайнятість, побоючись за своє майбутнє та майбутнє їх родин. Тобто мобілізація дає свій побічний ефект у вигляді зростання тіньової економіки. В умовах, коли офіційний ринок праці стикається з нестабільністю, підприємці і працівники можуть звернутися до неформальних трудових відносин. Відсутність ефективного контролю та моніторингу ринку праці в умовах воєнного стану лише погіршує ситуацію.

Розширення тіньового ринку праці в умовах мобілізації може мати серйозні наслідки. За даними президента Конфедерації роботодавців України близько 4 мільйонів людей мають неформальне працевлаштування, 3 мільйона серед них є чоловіками[8]. Нелегальні трудові угоди позбавляють працівників соціальних гарантій і прав, знижують податкові надходження до бюджету та ускладнюють контроль за якістю праці. Це може погіршити умови праці, зменшити рівень захисту прав працівників та знижувати загальну ефективність економіки. Зазначені обставини говорять про погіршення ситуації в Україні в контексті гідної праці.

Значним фактором на ринок праці у 2023-2024 роки мали обстріли енергетичної інфраструктури, що вплинуло на виконання роботи працівниками, зменшення найму працівників з України в аутсорс-компанії, прихильність до найму працівників, які знаходяться в Європі. Часті відключення електроенергії негативно впливають на виробничі процеси, знизивши економічну активність і попит на робочу силу та ще більше стимулюючи міграцію. Станом на 19 серпня 2024 рік згідно UNHCR зареєстровано 6 739 400 біженців з України [9].

Крім того, значна кількість українців, які виїхали за кордон (близько 3,2 млн осіб у середині 2022 року), залишили свої робочі місця, що вплинуло на зростання безробіття. Водночас 23% з цих мігрантів змогли зберегти роботу в Україні та працюють дистанційно [10]. Основними країнами, куди виїжджають українці, стали Польща, Німеччина, Чехія та інші країни ЄС. Польща прийняла найбільшу кількість мігрантів, де українці активно інтегруються в ринок праці. Близько 60% українців у Польщі зайняті на низькокваліфікованих посадах, зокрема в сільському господарстві, будівництві та сфері обслуговування.

Тривала війна впливає не лише на поточний стан ринку праці, але й створює нові виклики в довгостроковому періоду. Серед таких окремо необхідно виділити демографічні зміни, оскільки міграція населення та втрати на війні значно зменшили кількість працездатного населення. Люди продовжують виїжджати закордон, але не такими темпами як на початку воєнних дій у 2022 році. На мою думку однією з основних причин міграції восени 2024 року є переживання за генерацію електроенергії взимку, оскільки протягом останнього року було пошкоджено багато енергетичних об'єктів і населення зазнавало значних обмежень влітку. Серед тих, хто виїхав закордон частка людей, які мають намір повернутися з кожним роком зменшується і цілком реальним є те, що в майбутньому для задоволення потреб ринку праці Україні необхідно буде залучати мігрантів. Також варто згадати про те, що в майбутньому будуть відбуватися зміни у структурі зайнятості. Для відбудови буде потрібна значна кількість будівельників, що приведе до необхідності збільшення оплати праці для них. Відповідно, частина людей, що втратила роботу в іншій сфері матимуть змогу перенавчитися та піти працювати в будівельному секторі. Крім цього, очікується, що продовжуватиме свій ріст ІТ сектор, оскільки українські спеціалісти є затребуваними для аутсорс проєктів. Додатковим позитивним фактором є можливість працювати віддалено, оскільки працівники мають змогу самостійно облаштувати свою безпеку. На ринок праці в довгостроковому періоді також матиме свій вплив подальше зростання тіньової економіки. Дане явище буде посилюватися через подальшу мобілізацію і працівники будуть уникати вакансій з офіційним працевлаштуванням через необхідність стати на військовий облік. У майбутньому дещо покращити ситуацію може принцип “Воюй або працюй”, оскільки в такому випадку частина людей може перейти на офіційне працевлаштування. Проте,

даний принцип не зможе надати бронювання абсолютно усім працюючим, тому для повного вирішення проблеми необхідний більш комплексний підхід.

Висновки. Отже, в ході аналізу було розглянуто наступні аспекти: міграція робочої сили, безробіття, середня зарплата, тіньовий ринок праці, проблеми з пошуком кваліфікованих кадрів. Виявлено наявність структурного безробіття в країні, тобто дефіцит необхідного персоналу для працедавців. Вже зараз бізнес готовий платити за кваліфікованих працівників більше, оскільки відчуває їх нестачу. Виходом з даної ситуації може бути збільшення підтримки від держави щодо перенавчання працівників. Також з можливих варіантів є збільшення ініціатив щодо підтримки підприємців, які можуть сприяти збереженню рівня зайнятості. Окрім цього, варто запропонувати стимули для виходу з неформальної зайнятості для збільшення податкових надходжень до бюджету та дотримання соціальних гарантій і прав для робітників. Зі сторони компаній необхідним рішенням в сучасних реаліях є інвестування в підвищення кваліфікації співробітників і подальша їх адаптація до роботи. Вирішення цих питань зможе сприяти покращенню ситуації на ринку праці в Україні і надалі.

Література:

1. ILO Monitor on the world of work. 10th edition, URL: <https://www.ilo.org/resource/brief/ilo-monitor-world-work-10th-edition> (дата звернення: 13.09.2024).
2. Основні характеристики ринку праці України у першому півріччі 2024 року. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/osnovni-kharakterystyky-rynku-pratsi-ukrayiny-u-pershomu> (дата звернення: 13.09.2024).
3. Трекер економіки України під час війни. URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war> (дата звернення: 13.09.2024).
4. Пошук кваліфікованих працівників - проблема №1 для 60% роботодавців, - результати опитування. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=e9317d6b-282f-4346-bc90-2cc7b70a45b5&title=PoshukKvalifikovanikh> (дата звернення: 13.09.2024).
5. Середньомісячна заробітна плата за видами економічної діяльності за квартал. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/gdn/snzp/snzp_ek/smzp_ek_u.htm (дата звернення: 13.09.2024).
6. У міністерстві оборони оцінили результати рекрутингу до ЗСУ. URL: <https://aspi.com.ua/news/suspilstvo/u-ministerstvi-oboroni-ocinili-rezultati-rekrutingu-do-zsu#gsc.tab=0> (дата звернення: 14.09.2024).
7. Бронювання військовозобов'язаних працівників наразі є ключовим викликом для бізнесу в Україні. URL: <https://chamber.ua/ua/news/broniuvannia-viyskovozobov-iazanykh-pratsivnykiv-narazi-ie-kliuchovym-vyklykom-dlia-biznesu-v-ukraini-v-toy-chas-iak-85-kompaniy-povnistiu-funktsionuiut-nove-opytuvannia-amerykanskoj-torhovelnoi-palat/> (дата звернення: 14.09.2024).
8. Тіньовий ринок праці в Україні через мобілізацію зріс до 4 мільйонів людей. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3836482-tinovij-rinok-praci-v-ukraini-cerez-mobilizaciju-zris-do-4-miljoniv-ludej-ekspert.html> (дата звернення: 14.09.2024).
9. Ukraine Refugee Situation. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 14.09.2024).
10. Ринок праці в умовах війни: тенденції та перспективи. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/rynok-pratsi-v-umovakh-viyny-tendentsiyi-ta-perspektyvy> (дата звернення: 14.09.2024).

11. Судаков М., Лісогор Л. Ринок праці України 2022-2023: стан, тенденції та перспективи. URL: https://fru.ua/images/doc/2023/EBRD_Report_20_04_2023.pdf (дата звернення: 14.09.2024).

12. Кількість IT-фахівців у 2023 р. в Україні збільшилася на 2,7%. URL: <https://interfax.com.ua/news/telecom/973724.html> (дата звернення: 14.09.2024).

13. Три чверті роботодавців відчують дефіцит кадрів в Україні. URL: <https://eba.com.ua/try-chverti-robotodavtsiv-vidchuvayut-defitsyt-kadriv-v-ukrayini/> (дата звернення: 14.09.2024).

14. Nearly 5 million jobs have been lost in Ukraine since the start of the Russian aggression. URL: <https://www.ilo.org/resource/news/nearly-5-million-jobs-have-been-lost-ukraine-start-russian-aggression-says> (дата звернення: 15.09.2024).

15. Офіційний курс гривні до іноземних валют. URL: https://bank.gov.ua/files/Exchange_r.xls (дата звернення: 15.09.2024).

16. На ринку праці — найбільше роботи від початку повномасштабного вторгнення. URL: <https://www.work.ua/articles/analytics/3336/> (дата звернення: 15.09.2024).

References:

1. ILO Monitor on the world of work. 10th edition. URL: <https://www.ilo.org/resource/brief/ilo-monitor-world-work-10th-edition> (accessed: 13.09.2024). [in English].

2. Osnovni kharakterystyky rynku pratsi Ukrainy u pershomu pivrichchi 2024 roku [Key characteristics of the labor market in Ukraine in the first half of 2024]. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/sotsialna-polityka/osnovni-kharakterystyky-rynku-pratsi-ukrayiny-u-pershomu> (accessed: 13.09.2024). [in Ukrainian].

3. Treker ekonomiky Ukrainy pid chas viyny [Ukraine's Economic Tracker During the War]. URL: <https://ces.org.ua/tracker-economy-during-the-war> (accessed: 13.09.2024). [in Ukrainian].

4. Poshuk kvalifikovanykh pratsivnykiv - problema №1 dlya 60% robotodavtsiv, - rezultaty opytuvannya [The search for qualified workers is the number one problem for 60% of employers - survey results]. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=e9317d6b-282f-4346-bc90-2cc7b70a45b5&title=PoshukKvalifikovanikh> (accessed: 13.09.2024). [in Ukrainian].

5. Seredniomisjachna zarobitna plata za vidami ekonomichnoi diyal'nosti za kvartys [Average monthly salary by types of economic activity for the quarter]. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2017/gdn/snzs/snzs_ek/smzs_ek_u.htm (accessed: 13.09.2024). [in Ukrainian].

6. U ministerstvi oborony otsinili rezultaty rekrutingu do ZSU [The Ministry of Defense assessed the recruitment results for the Armed Forces of Ukraine]. URL: <https://aspi.com.ua/news/suspilstvo/u-ministerstvi-oboroni-ocinili-rezultati-rekrutingu-do-zsu#gsc.tab=0> (accessed: 14.09.2024). [in Ukrainian].

7. Bronuvannya viys'kovofov'yazanykh pratsivnykiv narazi ye klyuchovym vyklykom dlya biznesu v Ukrayini [The reservation of military personnel is currently a key challenge for business in Ukraine]. URL: <https://chamber.ua/ua/news/bronuvannya-viyskovofov-yazanykh-pratsivnykiv-narazi-ie-kliuchovym-vyklykom-dlia-biznesu-v-ukraini-v-toy-chas-iak-85-kompaniy-povnistiu-funktsionuiut-nove-opytuvannya-amerykanskoj-torhovelnoi-palat/> (accessed: 14.09.2024). [in Ukrainian].

8. Tin'ovyi rynek pratsi v Ukraini cherez mobilizaciyu zris do 4 mil'yoniv lyudey [The shadow labor market in Ukraine has increased to 4 million people due to mobilization]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3836482-tinovij-rinok-praci-v-ukraini-cerez-mobilizaciyu-zris-do-4-miljoniv-ludej-ekspert.html> (accessed: 14.09.2024). [in Ukrainian].

9. Ukraine Refugee Situation. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine> (accessed: 14.09.2024). [in English].

10. Rynek pratsi v umovakh viyny: tendencii ta perspektyvy [The labor market in wartime: trends and prospects]. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/rynek-pratsi-v-umovakh-viyny-tendenciyi-ta-perspektyvy> (accessed: 14.09.2024). [in Ukrainian].

11. Sudakov M., Lisogor L. Rynok pratsi Ukrainy 2022-2023: stan, tendencii ta perspektyvy [The labor market in Ukraine 2022-2023: state, trends, and prospects]. URL: https://fru.ua/images/doc/2023/EBRD_Report_20_04_2023.pdf (accessed: 14.09.2024). [in Ukrainian].
12. Kilnist IT-fakhivciv u 2023 r. v Ukraini zbil'shilasya na 2,7% [The number of IT specialists in Ukraine increased by 2.7% in 2023]. URL: <https://interfax.com.ua/news/telecom/973724.html> (accessed: 14.09.2024). [in Ukrainian].
13. Try chverti robotodavtsiv vidchuvayut defitsyt kadriv v Ukraini [Three-quarters of employers feel a shortage of staff in Ukraine]. URL: <https://eba.com.ua/try-chverti-robotodavtsiv-vidchuvayut-defitsyt-kadriv-v-ukrayini/> (accessed: 14.09.2024). [in Ukrainian].
14. Nearly 5 million jobs have been lost in Ukraine since the start of the Russian aggression. URL: <https://www.ilo.org/resource/news/nearly-5-million-jobs-have-been-lost-ukraine-start-russian-aggression-says> (accessed: 15.09.2024). [in English].
15. Oficiyniy kurs hryvni do inozemnykh valyut [Official exchange rate of the hryvnia against foreign currencies]. URL: https://bank.gov.ua/files/Exchange_r.xls (accessed: 15.09.2024). [in Ukrainian].
16. Na rinku pratsi — naybilshe roboty vid pochatku povnomashtabnoho vtorhnennya [The labor market has the most jobs since the start of the full-scale invasion]. URL: <https://www.work.ua/articles/analytics/3336/> (accessed: 15.09.2024). [in Ukrainian].

